

מ"ק 3553 20/11/50



24.6.68 - אפעל

פדותו של אברהם צרפתי - תקופת הכיבוש הנאצי בתוניס

בתקופה ההיא הייתי במקרה בטוניס . יכולתי להסבא אז בצרפת כדי להמשיך את לימודי . שבה לפני זה עדיין לטופי בצרפת בסובסנביי, כימיה ביולוגית ורוקחות . כבר בצרפת סבלתי מהאנטישמיות באופן ישיר בזה שהיה בוטרנס קלוזוס , זה היה אמנם בצרפת החופשית אבל צרפת של וישי, אבל בכל זאת עבדתי נתיבה והצלחתי בוטרנס קלוזוס להבנס ולהכלל בוטרנס קלוזוס והיה עלי להתחיל באוקטובר 1942, היה עלי לבסוף לצרפת כדי להמשיך בלימודי .

בדקיו ערב נסיעתי , וסי שמאמין בגסימ יכול להאמין בזאת - זה היה בדיוק ערב נסיעתי לצרפת שהיתה פלישה של צנאות הנרייט באלג'יריה ובסקוקו . יום אחרי זה בדיוק פלשו הגרמנים לתוניס , וזו הייתה שביאה אבל לא בכנס לפרסים אלה, אבל ידוע שהאמריקאים, מפני שלא השיבו את הסכמתם של שלטונות וישי ותוניס, לא פלשו לתוניס, אלא רק באזור הגבול, אבל לעיר תוניס עצמה לא פלשו ככה שאיפשרו לגרמנים להגיע קודם כל בסטוסים לתוניס ואחר כך לאט לאט הם התבססו .

אם כן, בגלל זה לא נסעתי לצרפת ואולי זה היה מזלי, מפני שדווקא חברים שלי, שלמדו יחד אתי, שנסעו לפני, היו בצרפת וכינתיים צרפת החופשית נכנסה וחבר שלי שלמד יחד אתי באמת בעלם במחנות ההסגר, וזאת כשצפרת החופשית נכנסה על ידי הגרמנים . הוא נקלח לא רק כיהודי אלא גם כתוניסאי, אפילו לא צרפתי, כך שלא היה מי שיגן עליו במידה והיתה הגנה ליהודים צרפתים .

בשנילבו מצד אחד הייתה שמחה גדולה של פלישת צנאות הנרייט כל כך קרוב כמאתיים קילומטר, מצד שני של הופעת הגרמנים הארורים בתוניס עצמה . זו הייתה בשנילבו הפעם הראשונה הופעה ממשית כי עד הפעם הזאת הסתפקנו רק בדיעות שהיינו מקבלים דרך העתונות . דרך אגב, בתוניס עצמה כמעט לא שמענו על התכנית של השמדת היהודים שהתחילה להמגלות בארצות אירופה, כי זה ברור שהיינו בארץ אסבס לא חופשית , כי השלטון היה של וישי, למרות שלא היו גרמנים, ואנחנו נמצאנו במצב מוזר מאד בין החופש הנראה למרחוק כפני עינינו ומצד שני הכובש הגרמני המגיע עם כל הצבא שלו, עם כל הציוד שלו .

אני עצמי סמובא תוניסאי , מספחה תוניסאית מסובעת סדורי דורום

בתוניסיה , וגם לי לא ידוע בדיוק כמה דורות מאחזו היים בצפון אפריקה , או בתוניס יותר כוון . יש רק השערות לפי השם צרפתי , שזהו שם משפחתי , ואינני מכיר שם אחר במשפחתי , שהם מספרים מאחזו צאצאי יהודי ספרד , היות וצרפת וספרד , לא היה ביניהם הבדל גדול . או שזה יכול להיות מאחזו צאצאים של יהודי הפס של אניג'ון , שאז לקח תחת חסותו של את היהודים שברחו מספרד . זאת היא השערה מפני שאין לנו ספר יוחסין ולא ספר לינארי של המשפחה שלנו . זהו שם שהיה מתמיד וזה לא שם שלקחפי לעצמי כשהגעתי ארצה , לא הצרכתי לשנות את שמי ולעבור איתו .

שאלה

במה עסק אבא?

תשובה

אבא היה כמו רוב היהודים של הדור של אבא שלי - סוחר . הדור שלי הוא בעל נפיה כזאם , כמו במשפחות אבא וזעיר נודגניות אחרות , להיות בעל מקצוע חופשי . המסחר לא משך כבר את הצעירים שיכלו ללמוד . כמובן שהיו גם יהודים אחרים שלא היה ביכולת הוריהם לתפ לילדים שלהם ללמוד , כיחוד שלימודים גבוהים היו צריכים לנסוע לצרפת היות ולא הייתה אוניברסיטה בתוניס עצמה .

גדלתי בתוניס עצמה והשתייכתי - ואז זה כבר מסרתי בעדות שמסרתי על חלקה של ההגנה , של תנועות הנוער החלוציות בהגנה בצפון אפריקה , - לתנועת צופים קודם כל ואחר כך , יחד עם כמה חברים יסדנו את תנועת הנוער החלוצית . אבל מצד שני זה לא מבע סמני לראות בלימודים גבוהים , השגת מקצוע חופשי , גם כטורה כתיים עד שכמוכך הכל השתנה במידה ונזמן שהחלמתי לעזוב הכל ולעלות ארצה ולהשתקע בקיבוץ . את זאת עשיתי באמצע הלימודים שלי . משפחתי הייתה די מגובשת , בלי בעיות , סצעירוטי אין לי מה להגלונן מפני שברתי אסגם בארץ ערבית אבל נעיר אירופאית . לא היו לי כמעט סבעים על ערבים , פרט שאשר ברחוב , ונדנד כלל הם היו או משרתים או מוכרים , לא גרתי בעיר קטנה בדרום תוניסיה איפה שהיהודים הוגישו את עצמם כנחותי דרבה . מצד שני אף פעם לא הייתה לי הרגשה שאני תוניסאי מהלאומים המוניסאית וגם לא מהלאומיות הצרפתית , אף לאוסיות זו לא מטכה אותי . לא ראיתי את עצמי מקופה אבל כזר , כאיש שצריך למצוא את מקומו בארצו ונגלל זה גם בהייתי לציוני . זה בקשר לרקע שלי .

עכסיו נרצוני לחזור להתפתחות הדברים .

אם כן, מאותו רגע שהגיעו הגרמנים, יזמיים אחרי זה, במהירות מפתיעה, כבר פורסמו גרמני העיר | בתוניס עצמה, ושמה, ושמה הם התחילו במעשיהם, הם עדיין לא הגיעו לערי השדה, ואני הרי גרתי בתוניס, ובכן, הופיעו ההודעות הראשונות שעל היהודים מביל שמונה עשרה עד גיל ארבעים - לזה הופיע במקומות מסויימים, לזה היה בדרך כלל גבתי ספר יהודיים כמו אליאנט ונבית הקהילה ונבית הכנסת הגדול - שעליהם להפיצו מיד על סגת פשוט להיות פונדלים. לא היה מדובר כמובן על עבודת כפיה. טילה זאת לא הופיעה, אלא פשוט לעזור למאמץ המלחמתי של גרמניה שבאה להציל את תוניסיה ואת שפסד וישי מננות הגרמנים.

יש פה לציין שהקהילה התוניסאית המקומית, בהתחלה ברמזה מפנייתם של הגרמנים. לפי מיטתם - שאחר כך גילינו שזאת הייתה השיטה שלהם בכל המקומות - לא רצו לעשות ישירות בגיוס היהודים, אלא הם נאדיבוט, בהתחלה פנו לראשי הקהילה ואחר כך בדרך איומים, על ידי זה שלקחו בני ערובה מהמשפחות של אותם ראשי הקהילות, ובניסו אותם לבטי סוהר ומבעו שהקהילה מספיל בשאלה הזאת, אחרת הם ייאלמו להוציא להורג את בני הערובה מאותם המשפחות של ראשי הקהילות.

לי טובן בכל אופן, שבסגב כזה, לא הייתה ברירה לראשי הקהילות אלא להכנע, בעיקר שליהודי תוניס לא היה להם שום גמירן בהתקוממות ובהתנגדות, הם לא עמדו אף פעם בטבחן כזה, זהם אם כן שיחפו פעולה. מה זה שיחפו פעולה? לזה שהם לקחו על עצמם את גיוסם של היהודים, ארצונם, לדאוב להאכיל אותם וגם לתת איזה שהיא הרומה למשפחות הנזקקות, אלה שלקחו מהם את המפרזטים, והם היו מפרזטים את המשפחה. ככה התחיל הגיוס האומלל הזה.

בהתחלה, מפנין לציין שדווקא בהתחלה, ואני לא סתבייש לומר את זה, אני הושג סתוך פחד פחד, כי בכל זאת שם גרמני הוא אצל היהודי התוניסאי כחגיין צרפת, בכל זאת הוא קשור עם הנוש, שהוא לא עם אהוב נטיוחד על הצרפתים, אם כן גם לא הכירו אותם ולא ידעו מה זה גרמני. אבל זכרו לפי הלימודים שלהם נבית ספר שהגרמני איבנו איש סוב במיוחד. וכמו שאמרתי, גם סתוך פחד הרבה הלכו למקומים הביוס. הרבה. הרבה.

במידת והיו כאלה שניסו לא ללכת, אז גם ארגנו את המשטרה היהודים כפי שבילינו אתם כך שזה אורגן באירופה. וזה כבר צעד יותר אומלל. אם אני סוכן להביא ולקבל את המנהגות ואשי הקהילות שחשבו ודאגו קודם כל על בני הערובה שלהם, וכו'. הם חשבו שאולי זה יקל על הסבל בזה שזה יהיה כאורגן וטיהיה אוכל וכו', אבל התופעה של המשטרה היהודית שהלכה והגרמנים שהיו אתם רק חיכו תמיד למטה, זנמיתה והיה פירוג היו מופיעים גם הגרמנים, והם שהלכו לכל הכתובות שלא הופיעו לפי הרשימות שהיו קיימות בקהילות, והם לא דאגו לסגל בקהילות לשרוף את כל הרישומים, את כל הארכיונים שהיו קיימים, וזו כבר הייתה תופעה הרבה יותר אומללה של אנשים צעירים, ואלה כבר לא היו ראשי קהילות, אלה הם לא היו נכבדים, אלא הם פשוט היו יהודים שהעדיפו במקום ללכת למחצה עבורה בגבול וכו' הם העדיפו להיות במשטרה היהודית.

שאלה

איך היה השם של המשטרה הזאת?

תשובה

לא נתנו את השם היהודי הגרמני כמו שהיה באירופה, אלא פשוט קראו לזה הפוליס היהודית, כלומר המשטרה היהודית. היו להם גם סמל, הגרמנים שמרו על זה כזינוק לפי אותה הסקמיקה. את זה גילינו אחרי השחרור בתוניסיה. זו הייתה לפי דעתי פרשה הרבה יותר אומללה ולבסוף אני גם אציין מה היה גודלם של אותם השוטרים, שנלסו לעין ושהתנהגו בצורה די זרועתית.

אחרי שתיארתי את הריקע הכללי הזה, אני אדבר על החלק שלי בקבוצה שנמקרה או לא נמקרה, אני הייתי אחראי עליה.

הערה

תציין בבקשה חאריכים.

תשובה

הדי הפליטה היתה ב-1942 והכיבוש נמשך עד מאי 1943, זה בקרא סטם החודשים של הכיבוש הברסני של תוניסיה. ואני מתחיל מהמבצות הראשונים. אני ככל חברי, של החוג הציוני, זה עוד לא הייתה תנועת דור, ובפועל הקודמת שלי זיכרתי על הגדוד של הקרן הקיימת, שהוא היה גדוד של צא סטודנטים ציוניים וקראנו לעצמנו גדוד, שעבר והיה סורכב על פי רוב סטודנטים יהודיים תוניסאים. לא כולם אבל רובם היו כאלה. ואז הגדוד, יחד עם צופים, חברי, כי הייתי גם בתנועת הצופים, אגיד לכם את האמת, הלכנו בסך ושרבו סירים עבריים ברחובות תוניס כדי ללכת להתגייס. אם זה היה דבר שוטפל או משפיל, אני אינני יודע, אבל בכל אופן ככה הרבשנו את עצמנו סדוקא לא רצינו להסתיר - וגם לא הייתה לבו ברירה לא להסתיר - טאנחנו יהודים, ודווקא רצינו להראות שאנחנו גאים על כך שאנחנו יהודים.

היהודים המבוגרים יותר לא הבינו את זה, איך זה שהרי אלה הם קבוצות של יהודים שהולכים לעבודה ספר אחד, והם הולכים עם האת וכו' כי בהתחלה עבדנו כתובים עצמה במל, בהריסות המל, כי אז היו כבר הפגזות של אווירובי ארצות הנריס ואנגליה. פינינו את ההריסות שט ובמקרה גם ניצלנו מהפצצה אחת. הקבוצה שלנו, שהיתה מורכבת מהגדוד של הקרן הקיימת וצופים לשעבר, היינו הולכים לעבודה בסך ובשירה בעברית.

הגרמנים מבחינה זו אף פעם לא אמרו מילה, החיילים הגרמניים שלינו אותנו לעבודה לא אמרו לנו אף פעם שום דבר. ככל אופן גימים המועטים האלה שעבדתי בתוך העיר עצמה של הוגיס, נמל, כשהלכנו בצורה בזאת בסך, הם לא הגיבו אף פעם. יכול להיות שהם לא הבינו עברית או שהם לא הבינו מה שאנחנו שדים, מפני שזה לא כל כך הִקְרִיעַ להם ויכול להיות אפילו שזה מצא חן בעיניהם שאנחנו הולכים בסך ובשירה כמו שהם היו הולכים בדחוכות הוגיס, ביום ובליילה.

ככה במשך הזמן התארגנה קבוצה מיוחדת שהיתה מורכבת בעיקר מצופים, חברים שלי לשעבר, זמכמה סמודנסים. לא כל החברים של הגדוד, כי גם הגטיבות היו כך שהילקו אותנו במקרה. עד שהגענו לידי כך שהיינו לקבוצה של יהודים צעירים שהפקידם היה לעבוד במדה התעופה הגדול של אלויבס שנמצא כמשה קילוסטר כתובים. לשטח היו מגיעים כל הטרונספורטים של הגרמנים. בקבוצה שלנו היה משהו מיוחד, כקהילה קראו לנו גוף וולבס, זאת אומרת קבוצה ביודת. כי על פי רוב כל הקבוצות היהודיות היו או במחנות על הגבול - ובעזרת של גד למשל הוא מסר שהוא היה במחנה על הגבול, כלומר גבול הקרבות בין הגרמנים, כלומר בחזית - אני לא הייתי בחזית אלא במקרה הייתי בקבוצה אחת שהיתה כל הזמן הולכת לשדה התעופה ~~השני~~ ועוזרת בפיוני האוירובים, סליחה כפדיקת האוירובים. אמנם מסכיבון היו גם קבוצות של יהודים אחרים שהם היו קבוצים מסכיב לשדה התעופה, מפני שעבודתם היתה הפירות, לתפור חילות וכו' וכו', הם היו מסכיב לשדה התעופה, והיו הרבה יהודים מסכיב. למשל משה ארגון היה בקבוצה כזאת שהוא היה מסכיב לשדה התעופה. ואנחנו, זה באסת היה ובר לא רגיל שהיינו בתוך שדה התעופה כי הגרמנים לא

נתנו ליהודים להבנס לשדה התעופה, הם אולי פחדו קצת שאולי בכל זאת יהודים מטובלים להבל. ואנחנו טערום מה, קבוצה של פשרים וחמישה איש שהבינוי שלנו גם בריטיות הקהילה היה קבוצה גייזר, היינו נכבסים יום יום לשדה התעופה ועלינו היה לעזור לערבים שפעלים שהיו טסה.

ובאמת, העבודה שלנו בעיקרה הייתה עבודה של פריקה. מה פשינו? בהתמדות לא היה לנו שום בסיון, וכן לא היה לנו חומרי נמץ ושום דבר דומה. ארצון ההגנה למשל עדיין לא היה קיים, הוא רק נוסד אחרי השחרור. תנועתנו - כמו שצינתי בעזרת הקודמת שלי - היא יסדה את ההגנה אחרי השחרור. אבל אמרנו שאנחנו מוכרחים משהו בכל זאת לעשות, כגון שביתה אימלקית, כלומר עבדנו לאס. למשל, אם היה איזה חפץ שגראת היה קצת כבד, אבל בקלות שני חיילים גרמנים היו מרימים אותו, היינו עשרה איש, כל אחד תפס סיבה ומטסה להרים. השומרים הגרמנים שלירו אותנו שמרו עלינו, ואז היינו מתחילים לצפוק ולומר משהו כגרמנית (אנחנו בעצמנו לא הבינונו מה שאנחנו אומרים אבל זה לא היה איכפת לנו) לבסוף הגענו לידי טכונג וכעיסות. היה מישהו מאתנו שידע כמה מילים בגרמנית ואני בתור אחראי על הקבוצה ובמזר חובש, כי הייתי רוקח, כלומר סטודנט לרוקחות, אז הקהילה, כמו שהיא ביססה וזפאים ומטמ גוף רפואי למפל ככל המקרים הזקוקים טפול. היה לנו גם סמל מיוחד ואני בתור רוקח היה לי את הסמל הזה, צלצ ירוק. ומענין שלגרמנים היה יחס מיוחד ליהודים נושאי הצלב הירוק, חובש רוקח, או אצ צלצ אדום - רופא.

לכן, הם כל הזמן דרשו ממני שאני לא אעבוד. שזה לא עניני לעבוד ואני בתור רוקח אסאך או חובש, לא צריך לעבוד. ואני, דרך מתודגמן, הסברתי להם תראו, אלה הם החנדים שלי. לא שאני מתנגד לזה אבל אלה הם החברים שלי ולא בעים לי לא לעבוד ולהסתכל עליהם, ואני מוכרח לעזור להם.

וכן, נקשר לפרשה הזאת של שביתת האשה, אמרנו לגרמנים באמצעות הנחור סידע קצח גרמנים, שאנחנו יהודים הלויים, לא רגילים לעבודה פיזית ואנחנו עושים כמיטב יכולתנו. בכל זאת הסומר הגרמני גער לנו ואחר כך הוא אמר דבר מענין; בכון, בכון, אתם יהודים א יותר טובים מהיהודים של פולניה. אתם יותר שקטים,

אתם בשמעים יותר. " זה לא לזכותי שאני אומר את הדברים האלה או לזכות יהודי סוניס אבל אני מצוין אם זה כפרט מעניין. כפי הנראה שהגרמני הזה היה באירופה המרכזית ושמה התחילו להרגיש דווקא התארגנום והמפוררות של היהודים.

בכל אופן זאת הייתה הסיסה שלנו. איבני יודע אם תפרסמן אם סה שאני אומר כאן, או אם כל דברי, זה לא דבר הנמני אבל בכל זאת עשיתי את זה, ואמץ עוד דוגמה של היחס שלנו לגרמנים, זה כבר עבין יותר אישי, הרי עבדנו בשדה המעופה והיו הפצנות של בנות הברית על שדה המעופה, אז כל פעם היינו בורחים באוטר והגרמנים יחז אתנו יפה מאד. היינו יוצאים מיד משדה המעופה והולכים רחוק משם. אלא שההפצות נמלו גם מחוץ לשדה המעופה, בעיקר האמריקאים שהיו מפציצים מחמטם אלפים סטר אז הרבה פצנות לא היו מדוייקות. היו גם יהודים, לא מהקבוצה שלי, אבל למשל מהעובדים מחוץ לשדה המעופה שנורגו, מהקבוצה של טשא למשל, שבן דוד שלו נחרג אז מההפצות; אם כן, רצנו עם החיילים שלנו ופתאום חייל אחד בא בריצה וסצביע עלי - כי נשאתי את הצלב הירוק - ואומר לחייל השני הגרמני כפי הנראה, "אני צריך אותו, אני לוקח אותו". לא הבינותי באמצע ההפצות מה רוצים ממני. הוא לוקח אותי ומביא אותי לפני רכבת שבגלו לשדה המעופה. מה קיפה? זה היח חייל גרמני שרץ, כי הוא כל כך פחד, אז הוא רץ כל כך טוב שהוא לא ראה את הרכבת והרכבת, הרכבת חתכה לו את הרגליים, את שתי הרגליים. לא היה במקום חובס גרמני והוא אמר לי שאני מוכרח לעשות משהו.

אני לא רופא, והיה לו שטף דם בורא, ובמילא הוא היה אבוד, אלא אם כן אם היו מביאים אותו ישר לניח תולים, גם אז אולי היו מצילים אותו. אני בכל אופן עשיתי דבר שאיבני יודע אם סבחינה הוסנית מותר היה ליהודי לעשות את זה. במקום לתת לו זריקה של אדרינלין או של קטפורם כדי לחזק את הלב שלו, עד שתקחו אותו, פשט נתתי לו זריקה של מים. בתור חובס היו לי מים סטריליים. אני סיפרתי לכס את הפרם הזה כדי להסביר לכס שבמצנ כזה, שבאים פצופ; במקום לתת לו משהו שיחזק אותו, ובאים הזה כמובן שלא רציתי למשל, ובכל זאת לא נתתי לו הרי רעל, אבל נתתי לו מים, לא הזקתי לו אבל לא עזרתי לו. הגרמנים כמובן לא הרגישו בזה כי הם לא ידעו סה אני עושה, הייתה נהלה גדולה מההפצות וכו'.

אם כזן הקבוצה שלנו המשיכה לנסוע יום יום לשדה התעופה

הזה עד שיום אחד בהיר, כשנוקר אחד היינו מכונסים כדי לחכות אסטמא לאוסו שהיה בא לקחת אותנו (בפרט אטא פיינו חוזרים הביתה להורים. מצבנו היה הרבה יותר קל מפל אלה שהיו בחזית מסכנת היה קשה ביותר) שמענו רעש עצום וראינו עשן גדול. כמו שאמרתי לכם, שדה התעופה היה בסך הכל כחמישה קילומטר מתוניס, ואחר כך נודע לנו שסוף סוף היתה הפצצה אנגלית, לא אמריקאית, של אוירובים שהנמיכו לפוס והרסו את כל האוירובים שנחתו באותו רגע ושהיו בשדה התעופה.

תיכינו וחיכינו ושני החיילים הגרמנים שלנו לא באו. לבסוף הלכנו הביתה. אמרתי לחברים לבוא למחרת בנוקר ובראה מה יהיה. באנו למחרת בנוקר, הופיעו שני גרמנים אחרים באותו מקום. שאלנו אותם איפה הנס והשני? הם ענו לנו שאחד מהם והשני נכית החולים. הם היו בשדה התעופה בנוקר לפני שנאז והם נפצעו. ועכשיו, הם אמרו, הם יביאו אותנו לשמה. הלכנו לשדה התעופה ובגלל לפנינו מחזה נוראי. לא הספיקו אפילו לפנות את המתים והסייסים היו חרוכים בתוך התא מחזיקים את ההגה של האוירון. היתה הפצצה יוצאת מגדר הרגיל. האנגלים הפציצו סגובח צפוף כמו שאמרתי, לא כמו האמריקאים שהפציצו עם הטכורונים שלהם כחמשת אלפים טון. הם עשו שמים בשדה התעופה, היו אז עשרות אוירובים שרוסים ומאות הרובים.

הם אמרו לנו שהיום אין מה לפרוק אבל עלינו ^{לאתר} את

הגויות, ולעזור לפועלים הערביים. דרך אגב, היו גם פועלים ערביים שנהרגו שם. באותה הפצצה נהרגו גם כמה יהודים שעבדו בסניב לשדה התעופה. אגידה לכם את האמת שהחברים הרבישו שהם בגמרים. זה לא הלך, הם אף פעם לא עשו דבר כזה. הצטרכתי לתת להם סיפול הרגעה שונות עד שלבסוף אמרתי לגרמניא דרך המחורגטן שלנו שידע כמה מילים שהם לא סטוגלים לעשות את העבודה הזאת, זה לא עשוי בטבילים. בתחילה הוא צעק אבל אחר כך הגרמני אמרו טוב, חקחו רק את ההפצים של כל ההרובים האלה. אז לקחנו את אסטמא החפצטט, ופתאום היתה אזעקה נאחת שתיים, אותם שני גרמנים שהיו איתנו, רצו כמו מסורפים לאוסו, ואנחנו רצנו עוד יותר סהר, הגענו לאוסו ונסענו, כל כך פחדו. ובאותו יום לא החזירו אותנו לעבודה.

למחרת בבוקר באנו כדביל שיקחו אותנו לעבודה, כאנשים
ממושקעים ולא באים לקחת אחרון. לבסוף נתתי פטים לכל אחד,
מפני שאל תשכחו שאם יהודי צעיר היה מסתובב בלי פטים של הופטה
שניתנים על ידי ראשי הקבוצות, אז המשטרה היהודית או הצרפתית
היתה שואלת אותו, מה אתה עושה, מאיפה אתה טאיזה מקומ?
אם היה לו פט היו עוזבים אותו, אם לא היה לו זאת אומרת שהוא
עדיק שכר טאיזה מחנה עבודה והיו עוזרים אותו ולוקחים אותו.
לכן נתתי פטים לכל אחד ליום אחד ונתתי הוראה שיכואו למחרת
בבוקר.

חברים, אחרי כמה ימים שבאנו בבוקר, הגרמנים לא באו.
או שהרשימה שלנו באנדה להם או שהתיילים האלה העדיפו להיעלם
בפיצה אחת מאשר בשדה התעופה הזה, וככה, בתור ראש קבוצה
הצלחתי שעשרים וחמישה חברים -- זאת הייתה כל הקבוצה שלי, זה לא
היה הרבה -- לא עבדו יותר עד סוף העניין. מה זאת אומרת עד הסוף?
פעם זה נאספת החגלה לאחראי על הקהילה כי אני הייתי אחראי כלפי
הקהילה לגבי הכתובים ואני לא אמרתי שאנחנו לא עובדים. כל יום
הייתי בוחן להם פט וכאילו שהם בחופש כי הגרמנים איפשרו חופש
כל כמה זמן ליום אחד. אז הם היו כאילו בחופש כל הזמן ואת זה
ביהלתי כך במשך שלושה חודשים.

ההפצה העצומה הזאת היתה בינואר, ומינואר, החברים
של הקבוצה הזאת הפסיקו לעבוד. הם הסתתרו או שהם הסתובבו
עם פטים כמו שהיו רשאים לשאת. אמנם נכון שפעם אחת בקראטי על
ידי ראש הארות הרפואי שהוא במקרה גם רופא קרוב למשפחתנו ואמר
לא לי: תשמע, שמענו שאחם לא עובדים כבר כמה זמן. אמרתי לו:
כן, מה הרע בזה? אנחנו טוחות עוזרים, פחות סכנה יש בזה שהחברים
יסתרו וייפגעו בשדה התעופה. העיקר שהגרמנים לא דרשו מישהו
במקוטנו. בשביל הגרמנים, המוסדות הקבועים שהיו מפקחים היינו
כאילו עובדים. אז אני חושב שזה רק הודות לזה שהוא היה קרוב
סלגו והוא ויתר. מפני שהוא עלול היה ורשאי היה להגיד שהיום
וכל הזמן דרשו אנשים, בלי סוף דרשו אנשים, שכלך למקום אחד.
כי בכל זאת צריך לגייס, ואתם מסתמדים. אני לא ראיתי פגם בזה שעשרים
וחמישה חברים לא עבדו.

אני בתור חובש המשכתי לעבוד, עזרתי במקומות אחרים, בגלל

המקצוע שלי. ידעתי שאני יכול לעזור ועסקתי גם בכל מיני דברים.

והגה עוד פרט פיקנט. כחור צופה לשעבר אני הייתי מוסחה גם לשרמנט, למפות וכו'. אז הקהילה, שידעה שאנחנו לא עובדים, שלחה אותי לחפש מחנות שלא ידעו איפה הם. כמו בחור טוב, אני לקחתי מפה שהייתה לי מתנועת הצופים ומצפן והתחלתי באופניים (לא היו אוטומובילים) לחפש את המחנות כדי שהקהילה תשלח אליהם עזרה ואוכל וכו'. אני עמיתי במקום מסויים עם המפה והמצפן שלי והייתי בודק את הענין הזה; ופתאום מצאתי את עצמי מוקף על ידי ערבים דווקא. כי אני שחכתי לציין את האלמנט הזה, נוסף למקרה הזה שבערבית אמרו לי: מה אתה עושה עם מפה ומצפן ומיד לקחו אותי למקום אחד שנטקרה היה מהגה של יהודים גם, אבל של איטלקים. אתם יודעים שהצנא האיטלקי, כשותף בתכניות של טוסוליבי, כי הרי טוניסיה הייתה שאיפתו מזמן כבר, הוא קיווה שנסוף המלחמה הוא יקבל מהגרמנים את טוניסיה ביורשה. אבל מזלי היה שהיו קצינים איטלקיים.

כי פה מוכרחים לציין וגם אחר כך נודע לי הזכר, ואני לא הבנתי דבר במחנות איטלקיים, שלא הייתה שום פרופורציה בין היחס לעובדים היהודיים, עובדי הכטייה היהודיים, בין החיילים והקצינים האיטלקיים, כי היו גם מחנות עבודה איטלקיים, ובין הגרמנים. לא היה שום יחס. בסובן שהחנאים היו גרועים מאד, כינים וזוהמה, כי אלה לא היו מחנות ספורדיים. שום דבר לא היה, לא אוהלים ולא כלום. הם גרו מתחת לאדמה וזה היה גורא.

אכל לפחות לגרמנים היה יחס מינימום של אנושיות. עוד כדי כך שהעובדים היהודיים, במידה שהם לא היו רחוקים מסמנה עבודה שחתה השגחתם של איטלקים, הם היו בודחים מהסמנה הגרמני ועובדים למחנה האיטלקי. והיו אזור כך ויבוחים בין הגרמנים והאיטלקים, מזה שלי ולא שלך וכו' וכו'.

אם כן, היה לי בזל, במקרה הפיקנטי הזה שאני מספר עליו, שאני מסייל באמצע הטלהבה עם מפה ומצפן ויהודי, ומסתכל איפה זה נמצא, והאיטלקי אכר לי; אתה לא מתאר לעצמך מה אתה עושה?

עניתי לו, הבה מצאתי את הסחבה וזה הנודות למפה,
 כי אני בשלחתי על ידי הקהילה היהודית, הראיתי להם את התעודה
 של הקהילה שאני בשלח על ידי למצוא מחנות ולהביא להם עזרה.
 הראתי לו תעודה שאני כוסטר כדי לחפש את המתנות ובשביל זה אני
 מסתובב.

הוא הזרים לי את המפה והמצפן ואמר לי: אני מציע
 לך שלא תעשה את זה עוד פעם, וגם בעיקר עם אנשים אחרים. הוא
 אמר לי שאם הגרמנים היו חופשים אותי עם ספה ומצפן וניחוד
 שאני יהודי, אפילו אם אתה כניכול בתפקיד של הקהילה, אז אינני
 יודע מה היה גורלך, והוא שחרר אותי.

הנריס, לבסוף עסקתי בכל מיני פעולות בשביל הקהילה
 היות והעובדים שלי היו כוסטרים מהנתיים שלהם ופך היום הבדול,
 זאת אומרת יום הנצחון, הצנאות האמריקאית מצד אחד, צנא צרפת
 החופשית של דה-גול וג'ירו היה אז עדיין מצד מערב, זאת אומרת
 הגבול בין אלג'יריה ומרוקסיה. מצד שני, מצד דרום, כגבול עם
 ליגיה טריפוליטניה, הלכנו כמלקחיים ולאם לאם סגרו על הצנא הגרמני
 עד שב-7 למאי, ואני לא נסוח אם זה התאריך הסדוייק, אבל במאי 1943,
 כן, 7 למאי 1943 שוחררנו על ידי הצנאות הנריס. זה היה יום
 בלתי רגיל, זו היתה חוויה של השחרור אחרי ששת החודשים. אפילו
 ידענו שהמלחמה עוד לא גמרה אבל בכל זאת קשה לתאר את השמחה שהיתה
 של היהודים בעיקר, גם אלה שבנותיים חספיקו לחזור מן המהנות
 והגיעו לטוניס העיר וגם אלה שעבדו בטוניס העיר. היה נכדי וצעקות
 וקפצנו על הסנקים של האנגלים ושל האמריקאים.

היו גרמנים שלא חספיקו לצאת את טוניס ונתפשו על ידי
 יהודים וברצחואסא. זה פרט טענין. אלת הם היו עובדי כפיה שהצליחו
 לברוח וחזרו בלויים וקרועים וחולים, והם התבפלו על חיילים
 גרמניים שלא הצליחו לברוח ורצחו אותם. הם חזרו עם האמריקאים
 והאנגלים והיה זרם כזה, וזרם זה היה מצד אחד השמחה ומצד שני
 הזעם הזה כלפי המטרה היהודית. אסנס לא הרגו יהודים אחרים,
 זאת אומרת של המטרה, אבל באמת הם קבלו מכות רצח עד שהופיעה
 המטרה הצרפתית והוציאו אותם. אני גם תושב שלא היו הורגים אותם
 כמו שהרגו חיילים גרמניים אבל התנקטו בהם על זה שבאותה החקופה
 הם העיזו להינח כוסטרים.

לפומת זה, לגבי הקהילה, ראשי הקהילה, היה פולמוס על כך ויש ספרים על כך שאחרי הקהילה הסבירו דרך ספרים נמיוחד פול בז, שכתב על שפת החודשים תחת המגף הגרמני, והוא הסביר שהוא דווקא בחור קצין גרמני לשעבר, הוא היה קצין צרפתי גבוה, דרך אגב, אחר כך הוא נעשה לראש האזרחי של ההגנה, איש יוצא מן הכלל, והוא הסביר למה הוא ראה בזה חובה לארגן את זה, כי הוא חשב שזה היה בגמר יותר בשואה הרבה יותר גדולה מאשר אילו לא היה מארגן את זה. במידה והוא הותקף, בעיקר בספרים, זה על ידי היהודים הקומוניסטיים בטוניס.

שאלה:

רציתי לשאול אותך, האם היה איזה סימון ליהודים?

תשובה

כן, אבל הגרמנים לא הקפידו על כך. הסימן היה סגן

דרך צהוב.

שאלה

איפה, על הדרוע?

תשובה

לא, על הבגד. הם חילקו את הסמלים בהתחלה אבל לאט לאט הם לא הקפידו שהיהודים ישאו את זה. בכל אופן הם לא הקפידו בעיר טוניס.

שאלה

האם היה איזה בסיסן להקים גיסו?

תשובה

לא. לא היה בסיסן כזה. מה הם עשו? ופכחתי להגיד את זה בהתחלה, הם החרימו את הרדיו של היהודים למשל, החרימו את מכונות התפירה, כמובן שהיהודים לא יכלו להיות יותר רופאים, ומקצועות חופשיים אחרים. במסחר לא פגעו בהם. יש גיסו בטוניס. מה זאת אומרת גיסו? זה הרוכב היהודי, לא גיסו במובן הסגור של המילה. זה הסקוט איפה שגרו היהודים הפזיזים, שלא יצאו צדיין לעיר האירופאית, אבל הם לא גיסו למשל לקחת את היהודים מהעיר האירופאית ולהכניס אותם ברוכב היהודי. אני חושב שיש גם סיבה לכך. אל תשכחו שהרוכב היהודי, הגיסו של טוניס במצא בעיר הערבית.

לפי דעתי אני חושב שהגרמנים לא רצו בזה, זה הסבר אחד. ולמה? כי היו כל סיני תופעות. למשל, לערבים היה יחס עויין כלפי היהודים וראו כשמת את כניסתם של הגרמנים לפונזיס. אבל מצד שני; כשהיו ערבים שניסו להתקט ביהודים שהיו תחת שמירתם של הגרמנים, זה לא ניתן היה. הגרמנים היו סגיינים על היהודים שהיו תחת שמירתם, הם היו גם זורקים את הערבים ומרביצים להם ומאיימים עליהם שאם יבצו ביהודים הם יירדו בהם. העם הכפרים של הערבים, לא המבהיגים, הם גילו את יחסם הפרו - בממני המובהק. אגבנו נזהמנו בפצמנו לראות הפרו-גרמניות של העם הפשוט, וזה לא הצרפתים שפתחו אצלם את זה. אולי זה בא מתוך זה שהם שנאו את הצרפתים ככובש, אז הם אולי בגלל זה היו פרו-גרמנים.

זה ככל אופן היה יחסם של הערבים כלפינו. רציתי להביא עוד דוגמה אחת, את צפאל נפתול להיות אוניקטיביים, שהיה למשל גם מקרה שהביטו, מה שאני קורא ביטו, כלומר הרובע היהודי, הוא היה סגור מבחינה אחרת, הוא היה אדם ארץ בארם לחיילים הגרמניים. אסור היה לגרמנים להכנס. וכשהיה מקרה אחד של חיילים גרמניים שנכנסו וניסו לאנוס אשה יהודיה, זה היה ענין של גזעים, שהחיילים בודע לנו שהחיילים הגממניים נעשו. אל תשכחו שהרובע היהודי הזה לא דיכז את רוב היהודים אלא חלק קטן מאד של היהודים גר שם. רוב רובם של היהודים גרה, ואני מדבר על העיר טוניס כל הזמן כי בערי השדה היו הרבה יהודים או לא כל כך הרבה כי רוב היהודות גרה בעיר טוניס. נניח שמתוך תשעים אלף היהודים שהיו אז במוניסיה, אז ששים אלף היו במוניס ושלשים אלף היו ספוררים בכל מיני מקומות אחרים. מערך הששים אלף גרו בגיטו רק חמשת אלפים. חמישים וחמשה אלף היו מפוזרים בתוך העיר האירופאית.

אחרי שבאות גרמניה ואיטליה, או שנכנעו או שברחו, המגלה לנו שהיתה תכנית. וזה התגלה דרך דוקומנטים שבכל זאת הגרמנים לא הספיקו להאמיר היות והיתה להם נסיגה סבירה. כפי הנראה היו להם דברים יותר חשובים להציל, ובאמת, הרבה הולך לאיבוד. באזור הזה איפה שהם בדחקו, הם נדחקו עד היס.

התגלה שהיו תכניות של הגרמנים להגר את הגברים

שיכלו לעבוד, שטנחיצה פיזית יכלו לעבוד, למחנות עבודה, מחנות ההסגר של אירופה. רק הזמן לא הספיק להם. ודרך אגב, יש גם יהודים טרוביסטים, לא שהיו בצרפת ובלקחן, מלא היו למשל כמה יהודים קומוניסטיים שהיו פעילים ושתפסו על ידי הגרמנים בטרוביס ושלל גורו בטרוביס עצמה אלא נלקחו למחנות הסגר ובעלמז, יש גם מקרים - אמנם לא מוצדקים - שהגרמנים השדו בכמה יהודים כזה שהם היו משמעי פעולה. למשל היה כקרה אחד של רב צעיר מסכן שלא ידע מה הוא עושה. כפי הנראה היתה לו איזה מראה ביד והוא טיחק עם השטט והגרמנים האטיכו אותו בזה שהוא עושה סיטנים לאירונים והוא נורה במקום על ידי פלוגת חיילים.

אבל היו חוץ מזה באמת יהודים, יותר מכוגרים מסבי,

ואבי הייתי אז בן שמונה עשרה; סליחה בן עשרים, והיתה להם עטרה גבוהה, כגון עורכי דין ועוד מקצועות חופשיים, והם עמדו בקשר עם בנות הנרייה וטיטשו מרגלים של בנות הנרייה. והם לא היו קומוניסטים אלא יהודים והם עשו זאת מתוך אינטרס לאומי יהודי, וגם מתוך אהבה לבנות הנרייה. הם ראו את הקוותם בבנות הנרייה ונתפשו על ידי הגרמנים וגם כן נלקחו למחנות הסגר. היו גם כמה פניסו לכבוד את הגבול ונאכשו. יש כאלה שהצליחו לעבוד את גבול הקרובה בין הגרמנים והאמריקאים או האנגלים והגרמנים אבל אלה שתפשו במצבים כאלה, נלקחו למחנות הסגר ואף אחד מהם לא חזר.

חוץ מזה היתה הכביה מפורטת כללית של - לכסוף זה נקרא גם השמדה - לקיחת כל הגברים בעלי יכולת פיזית, ולא היה כתוב שם שאלה הם לא בעלי יכולת פיזית, והם גמרו אתם בטרוביס, כי הגרמנים לא היו כל כך בסוהים שהם יצליחו להרוף את האמריקאים, ושנית, זה היה דורש להקים גם כשרפות או זברים כאלהן כי היו טאה אלף יהודים בטרוביס וכהסיקים אלף גברים, או אפילו לחסל עשרת אלפים איש, זה לא כל כך פשוט.

את כל זה אבי רק טביח, אלה הם רק השערות. על כל צ פניו היתה להם חכמה ברורה להגלות את היהודים בעלי כושר פיזי למחנות העבודה וכו'.